

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

36

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Kraków 2018

Recenzenci zeszytu nr 36 / Reviewers of Volume No. 36

MHK: Wojciech Baliński, Monika Bednarek, Elżbieta Firlet, Ewa Gaczoł, dr Piotr Hapanowicz, Klaudia Kaczmarczyk, dr Iwona Kawalla-Lulewicz, Marta Marek, Janusz T. Nowak, Piotr Opaliński, Jacek Salwiński, Magdalena Smaga, Joanna Strzyżewska, dr Andrzej Szoka, Maria Zientara, dr Jacek Zinkiewicz
oraz / and

prof. Michał Baczkowski (UJ), prof. Wojciech Bałus (UJ), prof. Czesław Brzoza (UJ), prof. Jacek Chrobaczyński (UP w Krakowie), dr Janusz Firlet (Zamek Królewski na Wawelu), dr hab. Łukasz Gawęł (UJ), prof. Dariusz Kosiński (UJ), dr Marta Wardas-Lasoń (AGH), dr Konrad Meus (UP w Krakowie), dr hab. Janusz Mierzwa (UJ), prof. Piotr Mikietyński (UJ), dr Michał Pręgoski (Politechnika Warszawska), dr hab. Paweł Rodak (Uniwersytet Paris-Sorbonne), prof. Mariusz Wołos (UP w Krakowie), dr hab. Marek Zgórniak (UJ)

Redaktor / Editor: Anna Biedrzycka

Projekt graficzny / Graphic Design: Monika Wojtaszek-Dziadusz

Tłumaczenie na język angielski / Translation into English: Michał Szymonik

Ilustracje / Illustrations:

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Archiwum Towarzystwa Sztuk Pięknych w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska (BJ), Biblioteka Narodowa (BN), Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie (BN PAN i PAU), Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK), Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Narodowe w Krakowie (MNK), Muzeum Narodowe w Warszawie (MNW), Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Österreichischen Staatsarchiv, oddział Kriegsarchiv; archiwa rodzinne Elżbiety i Krzysztofa Malinowskich, rodziny Wolnych, Wiesława Bielaka, Jacka Golańskiego, Pawła Guzika, Bogusława Micińskiego, Andrzeja Micińskiego, Bożeny Sobuckiej
oraz / and:

Elżbieta Firlet, Janusz Firlet, Jacek Golański, Grzegorz Jezowski, Andrzej Janikowski, Tomasz Kalarus, Piotr Ligier, Witold Migal, Jakub Michał Niebylski, Mateusz Niemiec, Piotr Opaliński, Paweł Suchanek, Łukasz Szatanek, Kinga Tarasek

Skład, przygotowanie do druku / Typesetting: Jacek Łucki

ISSN 0137-3129

© Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, 2018

Wydawca / Publisher:

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Rynek Główny 35, 31-011 Kraków
www.mhk.pl

www.mhk.pl/krzysztofory

Nakład: 500 egz. / An edition of 500 copies

Druk / Print: Drukarnia Legra

Rocznik jest wpisany do wykazu czasopism naukowych prowadzonego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (część B, poz. 835). Pierwotną wersją czasopisma jest wersja drukowana / The annual is listed in the register of research periodicals kept by the Ministry of Science and Higher Education (Part B, item 835). The periodical originally comes out in print

Rada Naukowa czasopisma Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa / Scientific Council of the *Krzysztofory. Scientific Bulletin of the Historical Museum of the City of Kraków*:

PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA (przewodniczący / President) (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie / Muzeum Historyczne Miasta Krakowa)

DR ANTONI BARTOSZ (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie)

PROF. DR HAB. JACEK CHROBACZYŃSKI (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

DR PÉTER FARBAKY (Budapesti Történeti Múzeum, Węgry)

DR HAB. JACEK GAUDECKI (Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie)

DR HAB. JACEK GÓRSKI (Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

PROF. DR HAB. DARIUSZ KOSIŃSKI (Uniwersytet Jagielloński)

PROF. DR HAB. PIOTR KRASNY (Uniwersytet Jagielloński)

DR HAB. ANNA NIEDŹWIEDŹ (Uniwersytet Jagielloński)

PROF. DR HAB. JACEK PURCHLA (Uniwersytet Jagielloński / Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

DR VOLKER RODEKAMP (Stadtgeschichtliches Museum Leipzig, Niemcy)

Kolegium Wydawnicze Muzeum Historycznego Miasta Krakowa / Editorial Board of the Historical Museum of the City of Kraków:

MICHAŁ NIEZABITOWSKI (przewodniczący / President)

MARCIN BARAN

ANNA BIEDRZYCKA

ELŻBIETA FIRLET

EWA GACZOŁ

DR PIOTR HAPANOWICZ

PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA

WACŁAW PASSOWICZ

JACEK SALWIŃSKI

JOANNA STRZYŻEWSKA

DR ANDRZEJ SZOKA

MARIA ZIENTARA

Redaktor naczelny / Editor-in-chief:

MICHAŁ NIEZABITOWSKI

Fotografie związane z rodziną Piotra Stachiewicza w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

Informacje o autorze: historyk, kulturoznawca, adiunkt MHK, Dział Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, <http://orcid.org/0000-0003-2698-811X>

Information about the author: historian, expert in the history and theory of culture, Associate Curator at the Historical Museum of the City of Kraków, Kraków Photography Department of the Historical Museum of the City of Kraków, <http://orcid.org/0000-0003-2698-811X>

Abstrakt: Tematem artykułu są cztery zdjęcia portretowe przedstawiające malarza Piotra Stachiewicza (1858–1938) oraz jego żonę Bronisławę i ich dzieci. Fotografie te w 2016 roku wzbogaciły zbiory Działu Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Zostały wykonane na przełomie XIX i XX wieku przez znakomitych krakowskich fotografów: Józefa Sebald i Awita Szuberta. Wspomniane nabytki są tym cenniejsze, że wcześniej Muzeum posiadało w swojej kolekcji fotograficznej tylko jeden portret Stachiewicza, wykonany w atelier Juliusza Miena.

W tekście nakreślono pokrótce sylwetkę Piotra Stachiewicza i jego najbliższych, podano też najistotniejsze informacje o fotografach, którzy wykonali ich zdjęcia. Następnie omówiono szczegółowo odbitki zarówno pod kątem techniki, jak i wyglądu przedstawionych osób. Zwrócono także uwagę na tekturki reklamowe z winietami zakładów fotograficznych, podkreślając ich znaczenie dla atrybucji i datowania zdjęć. Opisano również dekoracyjne ramki, w których umieszczone są fotografie.

Zdjęcia rodzinne Stachiewiczów mają dużą wartość historyczną ze względu na przedstawione na nich osoby, a także zakłady fotograficzne, w których powstały. Stanowią ciekawe przykłady atelierowych portretów indywidualnych i grupowych z przełomu XIX i XX wieku. Potwierdzają, że w tym czasie często rezygnowano już z bogactwa rekwizytów i tła na rzecz głębszego wydobycia rysu psychologicznego portretowanych osób.

Piotr Stachiewicz Family Photographs in the Collection of the Historical Museum of the City of Kraków

Abstract: The article deals with four portrait photographs featuring the painter Piotr Stachiewicz (1858–1938), his

wife Bronisława, and their children. In 2016, these photographs were contributed to the collection of the Kraków Photography Department of the Historical Museum of the City of Kraków. They had been taken some time in the late 19th or the early 20th centuries by renowned Kraków photographers Józef Sebald and Awit Szubert. The acquisitions are even more valuable given the fact that the Museum had theretofore been in possession of only one photographic portrait of Stachiewicz in its collection, taken in Juliusz Mien's studio.

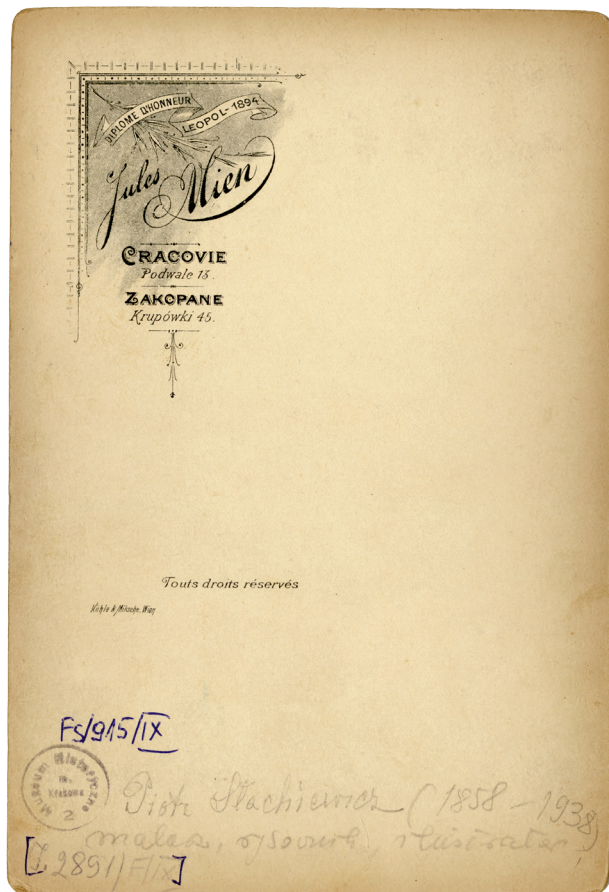
The text consists of a brief introduction of Piotr Stachiewicz and his next of kin, and the most relevant information regarding the photographers who took their pictures. What follows is a detailed analysis of the prints in terms of both the method of their production and the appearance of the people in the photographs. Some emphasis has also been put on the cardboard advertisements with the logos of the photographic studios to highlight their significance for the attribution and dating of the photographs. Lastly, the decorative frames of the pictures have been described as well.

The Stachiewicz family photographs are of high historical value with regard to the people featured in them and to the photographic studios where they were produced. They are interesting examples of portraits and group photographs taken in photographic studios in the late 19th and the early 20th centuries. They testify to a growth in their contemporary trend of departing from the lavishness of props and backcloth in favour of a more profound psychological exposure of the photographed persons' true colours.

Słowa kluczowe: fotografia portretowa, Piotr Stachiewicz, Juliusz Mien, Józef Sebald, Awit Szubert, atelier, winieta

Keywords: portrait photography, Piotr Stachiewicz, Juliusz Mien, Józef Sebald, Awit Szubert, photographer's studio, photographer's logo

Dział Fotografii Krakowskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa gromadzi odbitki fotograficzne i negatywy ilustrujące historię Krakowa, jego architekturę, doniosłe wydarzenia i codzienne życie mieszkańców, a także

Portret Piotra Stachiewicza, 1904–1905, fot. Juliusz Mien, awers i rewers, nr inw. MHK-Fs915/IX

portretujące ludzi związanych z miastem: zarówno osobistości znane dzięki różnorodnym dokonaniom, jak i zwykłych krakowian. Fotograficzna kolekcja systematycznie się rozrasta dzięki zakupom i darom. Do najciekawszych nabytków, które ją wzbogaciły w 2016 roku, należą cztery zdjęcia portretowe związane z malarzem Piotrem Stachiewiczem (1858–1938) i jego najbliższą rodziną. Zostały one zakupione od spadkobierców artysty. Są to odbitki na papierze fotograficznym, trzy z nich zostały naklejone na litografowane kartoniki reklamowe znakomitych krakowskich zakładów fotograficznych. Wszystkie oprawione są w dekoracyjne ramki, co pozwala wnioskować, że przedstawiały szczególną wartość dla swoich poprzednich właścicieli i były eksponowane w mieszkaniu.

Piotr Stachiewicz urodził się 25 października 1858 roku w Nowosiólkach Gościnnych w rodzinie ziemiańskiej, dzieciństwo spędził w Toustobabach na terenie dzisiejszej Ukrainy. Po ukończeniu szkoły realnej we Lwowie podjął w 1876 roku studia na Politechnice Lwowskiej, ale po roku

przeniósł się do Krakowa, by rozpocząć naukę w tutejszej Szkole Sztuk Pięknych. Ukończywszy studia, kontynuował naukę w Akademii Sztuk Pięknych w Monachium, po czym odbył podróż po Europie w celu dalszego doskonalenia warsztatu artystycznego. W 1886 roku wrócił do Krakowa i założył rodzinę. Był artystą płodnym i popularnym, w jego twórczości główną rolę odgrywał rysunek ilustracyjny i grafika, malował także obrazy o tematyce religijnej, sceny rodzajowe, pejzaże. Współczesny mu krytyk, Józef Nekanda Trepka, podkreślał, że Stachiewicz to przede wszystkim rysownik, mistrz starannej kreski, mniej biegły w technice malarstwa olejnego, choć również nią posługujący się poprawnie¹. Największe uznanie przyniosły artyście ilustracje do dzieł Henryka Sienkiewicza (1846–1916) oraz cykl obrazów *Królowa Niebios. Legendy o Matce Boskiej*, reprodukowany w formie graficznej jako ilustracje w kolejnych wydaniach książki Mariana Gawalewicza (1852–1910) pod tym samym tytułem. Należał do Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych i przez długie lata pełnił obowiązki jego wiceprezesa. W domu u zbiegu ulic Garncarskiej i Wenecja prowadził nie tylko pracownię malarską, ale również salon towarzyski, w którym bywali przedstawiciele krakowskiej elity. Cieszył się aprobatą publiczności i krytyków, chociaż z czasem zaczęto mu zarzucać wtórność i schlebienie niskim gustom. Zmarł w Krakowie 14 kwietnia 1938 roku i został pochowany na cmentarzu Rakowickim w rodzinnym grobowcu². Redaktor „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” w artykule o śmierci malarza podsumował jego dorobek

¹ Nekanda Trepka Józef: *Piotr Stachiewicz. Sylwetka*. Kraków 1912, s. 7–8, 14.

² *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. *PSB*): Stachiewicz Piotr. Hasło oprac. Dorota Kudelska. T. 41. Warszawa–Kraków 2002, s. 305–308. Więcej na temat twórczości malarza zob. Bagińska Agnieszka: *Skąd widma w pracowni artysty? Próba interpretacji cyklu obrazów Piotra Stachiewicza*. „Quart” 2013, nr 1, s. 37–52.

Fotografie Bronisławy i Piotra Stachewiczów z dziećmi w ozdobnej ramce, nr inw. MHK-Fs22101/IX/1-2

następującymi słowami: „Z twórczości zgasłego artysty płynęła zawsze szlachetność ducha, pogoda i jakaś żywa moc i wiara”³.

Wspomniane nabytki są tym cenniejsze, że Muzeum przed ich włączeniem do zbiorów posiadało w swojej kolekcji fotograficznej zaledwie kilka reprodukcji dzieł Piotra Stachewicza⁴ i tylko jeden portret tego malarza (nr inw. MHK-Fs915/IX). Przedstawia on eleganckiego mężczyznę w średnim wieku, w popiersiu, w ujęciu *en face*. Artysta ubrany jest w futrzaną czapkę i płaszcz z futrzanym kołnierzem, spod którego wystaje kołnierz ciemnej marynarki i gors białej koszuli z muszką pod szyją. Twarz o poważnym, skupionym wyrazie ozdabiają wąsy i krótka broda. Uwagę przyciąga śmiały, zdecydowane spojrzenie oczu patrzących wprost na fotografa.

Zdjęcie to powstało w atelier znakomitego portrecisty Juliusza Miena (1842–1905), który był z pochodzenia Francuzem, a w Krakowie osiadł w 1870 roku. Kształcił się pod kierunkiem jednego z pionierów krakowskiej fotografii, Awita Szuberta (1837–1919). Pierwsze atelier otworzył w 1890 roku wspólnie z Józefem Sebaldem (1853–1931), z którym współpracował przez trzy lata. Mien kilkakrotnie zmieniał lokalizację krakowskiego zakładu, a w 1904 roku uruchomił filię w Zakopanem. Zanim poświęcił się fotografii, dał się poznać jako tłumacz literatury polskiej na język francuski, redaktor i poeta⁵. Działał w krakowskim środowisku literacko-artystycznym, można więc przypuszczać, że obracał się w tych samych kręgach co Stachewicz. Mogła ich zatem łączyć towarzyska znajomość. Juliusz Mien sporządził wiele

portretów fotograficznych ukazujących przedstawicieli świata kultury i sztuki. Były one następnie zamieszczane w czasopiśmie, z którymi Mien współpracował. Nie inaczej ma się sprawa z wizerunkiem Piotra Stachewicza, którego portret – trzeba przyznać, że wyjątkowo udany – był reprodukowany w formie drukowanej⁶.

³ Piotr Stachewicz *zasnął spokojnie snem na wieki w dniu 14 b.m.* „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 106, z 16 kwietnia, s. 10.

⁴ Są to negatywy o numerach inw. MHK-3205/K–MHK-32015/K, MHK-7052/K, MHK-8381/N/1-3 i MHK-9142/N/3 oraz odbitki fotograficzne o numerach inw. MHK-Fs807/IX, MHK-Fs6962/IX i MHK-Fs7898/IX. Fotografie te powstały w Zakładzie Fotograficznym Ignacego Kriegera, Pracowni Fotograficznej Muzeum Przemysłowego, Agencji Fotograficznej Światowid oraz atelier Juliusza Miena i Józefa Sebald.

⁵ Kudłacz Katarzyna, Miskowicz Marta: *Katalog winiet krakowskich zakładów fotograficznych*. Kraków 2008, s. 326; Gajewski Kazimierz: *Juliusz Mien – fotograf krakowski (1842–1895)*. W: *Polska fotografia artystyczna. IV Sympozjum historyczne*. Cz. 1. Red. Krystyna Łyczywek. Szczecin 1989, s. 8–16; *PSB: Mien Juliusz*. Hasło oprac. Aleksander Żyga. T. 20. Wrocław 1975, s. 797–799.

⁶ *Piotr Stachewicz* [online]. [dostęp 20 lipca 2017]. Dostępny w internecie: <http://myvimu.com/exhibit/13508717-piotr-stachewicz>. Niestety nie udało mi się znaleźć publikacji, z której zaczerpnięto tę reprodukcję.

Portret Bronisławy Stachiewiczowej z dziećmi, 1903, fot. Józef Sebald, awers i rewers, nr inw. MHK-Fs22101/IX/1

Omawiane zdjęcie zostało naklejone na firmową tekturkę zakładu fotograficznego Miena, która zawiera cenne informacje ułatwiające datowanie fotografii. Tekturka w formacie gabinetowym⁷ ma kolor kremowy. Awers jest stosunkowo skromny: u dołu po lewej znajduje się napis ozdobnym krojem pisma *J. Mien*, pośrodku znak lilii królewskiej, po prawej dwuwierszowy napis CRACOVIE | ZAKOPANE. Tłoczone litery wypełnione są złotą farbą. Rewers ma bardziej ozdobny charakter: w lewym górnym narożniku widnieje ciemnozielony nadruk ukazujący fragment dekoracyjnej ramki, w utworzonym przez nią polu znajduje się gałązka z wijącą się banderolą z napisem odwołującym się do wyróżnienia otrzymanego przez Miena we Lwowie w 1894 roku (DIPLOME D'HONNEUR LEOPOL – 1894), poniżej podano nazwisko fotografa, a pod

nim dwa adresy: zakładu w Krakowie przy ulicy Podwale 13 i zakopiańskiej filii na Krupówkach. Właśnie ta informacja pozwala datować fotografię na lata 1904–1905⁸.

Wśród nowych nabytków na szczególną uwagę zasługują dwa zdjęcia rodzinne Stachiewiczów, w formacie *cabinet*, oprawione we wspólną ramkę (nr inw. MHK-Fs22101/IX/1-2)⁹. Pierwsze z nich przedstawia żonę Piotra Stachiewicza z czworgiem dzieci. Bronisława Stachiewicz (1867–1910) była córką Marceliego Heggenbergera, aptekarza i właściciela nieruchomości, i Walerii z Fischerów. Piotra Stachiewicza poślubiła w 1886 roku. Para doczekała się dwóch synów i dwóch córek. Najstarszy syn Roman (1887–1956) był agronomek, córka Anna (1889–1942) wyszła za mąż za zoologa, prof. Michała Siedleckiego (1873–1940), Piotr Zdzisław był inżynierem i właścicielem Biura Technicznego i Automobilowego w Warszawie, zaś najmłodsza córeczka Bronisława zmarła w dzieciństwie¹⁰.

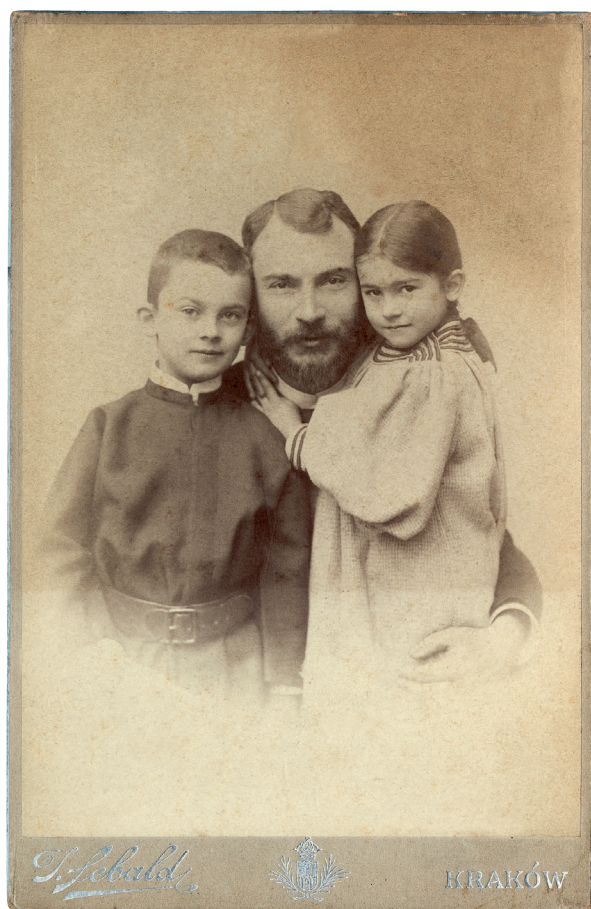
W centrum omawianej fotografii siedzi kobieta w średnim wieku, ubrana w jasny, dwuczęściowy kostium w drobną kratkę i białą bluzkę, w fantazyjnym kapeluszu na głowie. Na jej kolanach siedzi najmłodsza pociecha – około trzyletnia córeczka Bronisława, w prostej białej sukience, bez bucików. Dziewczynka ma ciemne włosy sięgające uszu, z krótką grzywką. Przed matką stoi syn Piotr Zdzisław. Nieco starszy od siostrzyczki chłopiec ubrany jest w jasną sukienkę z haftem na karczku i rękawach, gdyż według ówczesnej mody tego typu stroje nie były zarezerwowane wyłącznie dla dziewczynek. Z tyłu po obu stronach matki stoją starsze, kilku-

⁷ Format gabinetowy, czyli *cabinet* (tekturka o wymiarach ok. 16,5 × 11,5 cm, na którą naklejano nieco mniejsze zdjęcie) upowszechnił się w fotografii portretowej w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XIX w., wypierając mniejszy format *carte de visite*, zwłaszcza w przypadku portretów zbiorowych. Zob. Harasym Zenon: *Stare fotografie. Poradnik kolekcjonera*. Warszawa 2005, s. 149.

⁸ Kudłacz Katarzyna, Miskowicz Marta: *Katalog winiet...*, s. 170.

⁹ *Pokaz nabytków Muzeum Historycznego Miasta Krakowa 2016*. Kraków 2017, s. 25.

¹⁰ *PSB: Stachiewicz Piotr...*, s. 307.

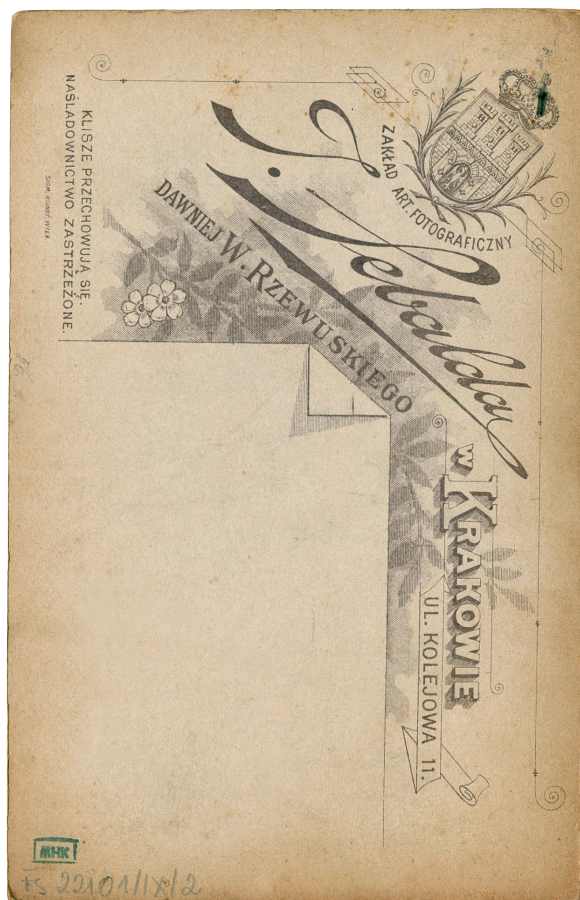

Portret Piotra Stachewicza z dziećmi, ok. 1895, fot. Józef Sebald, awers i rewers, nr inw. MHK-Fs22101/IX/2

nastoletnie dzieci: po lewej Anna – ciemnowłosa, gładko uczesana, w jasnej sukience w drobne prążki i żakieciku, po prawej Roman w ciemnym mundurku gimnazjalnym. Wszystkie dzieci patrzą w kierunku fotografa, zaś ich matka ma wzrok spuszczonej. Elegancki ubiór przedstawionych członków rodziny, zwłaszcza pani Stachewiczowej, podkreśla odświętny charakter fotografii.

Drugie zdjęcie, wykonane kilka lat wcześniej, ukazuje malarza Piotra Stachewicza z dwojgiem starszych dzieci. W centrum znajduje się mężczyzna w średnim wieku, ujęty na wprost, ubrany w ciemną marynarkę. Lewą ręką obejmuje kilkuletnią córkę Annę, która trzyma ojca za szyję, przytulając się doń policzkiem. Dziewczynka ubrana jest w oryginalną sukienkę o luźnym kroju, ze stójką i mankietami ozdobionymi ciemnymi lamówkami. Po lewej stoi syn Roman w ciemnej bluzie z szerokim skórzonym pasem. Wszyscy troje patrzą w kierunku fotografa. Kompozycja zdjęcia odzwierciedla bliską więź emocjonalną łączącą dzieci z ojcem, który według wspomnień rodzinnych wyróżniał się opiekuńczością i troską o najbliższych.

Obydwa zdjęcia zostały wykonane w zakładzie fotograficznym wspomnianego już Józefa Sebalda, o czym informują firmowe tekturki, na które zostały naklejone. Sebald kształcił się pod kierunkiem Walerego Rzewuskiego (1837–1888), po kilkuletnim epizodzie współpracy z Juliuszem Mieniem nabył w 1893 roku zakład swojego mistrza przy ówczesnej ulicy Kolejowej. Około 1901 roku kupił willę przy ulicy Batorego 12, gdzie zamieszkał i otworzył atelier.

Prowadząc własną działalność fotograficzną, dysponował jednocześnie szklanymi negatywami pozostawionymi przez Rzewuskiego i wykonywał z nich odbitki¹¹.

Fotografia ukazująca Bronisławę Stachewicz z dziećmi ma wyłoczoną u dołu po prawej datę 1903. Drugie zdjęcie nie jest datowane, ale na podstawie wyglądu potomstwa Stachewiczów można przyjąć, że powstało około 1895 roku. Odbitki zostały wspólnie oprawione w ozdobną, metalową ramkę, dwudzielną, z zawiasami. Obie części ramki zwieńczone są dekoracją w formie przeplecionej wstążki. Warto jeszcze poświęcić nieco uwagi firmowym tekturkom, na które naklejono fotografie. Obydwe mają skromne awersy, z umieszczonym u dołu napisem J. Sebald KRAKÓW oraz herbem miasta zwieńczonym koroną i otoczonym wieńcem laurowym (w przypadku nr. inw. MHK-Fs22101/IX/1 jest to nadruk w odcieniu ciemnozielonym, zaś MHK-Fs22101/IX/2 – tłoczenie wypełnione srebrną farbą). Rewersy są dużo bardziej dekoracyjne, gdyż oprócz danych adresowych i herbu Krakowa zawierają ciekawe ornamenty (pierwszy – biegnąca diagonalnie ozdobna listwa przerywana przez rocaille z dodatkami kwiatów, drugi – kwitnące gałązki). W obydwu przypadkach pojawia się odwołanie do poprzedniego właściciela zakładu, Walerego Rzewuskiego,

¹¹ Kudłacz Katarzyna, Miskowicz Marta: *Katalog winiet...*, s. 327; *PSB: Sebald Józef*. Hasło oprac. Michał Grychowski. T. 36. Warszawa–Kraków 1996, s. 110–111.

Portret Bronisławy Heggenbergerówny, 1885, fot. Awit Szubert, awers i rewers, nr inw. MHK-22102/IX

którego nazwisko z pewnością mogło przyciągać klientów. Wszystkie elementy litografii zostały skomponowane w estetyczną, przyjemną dla oka całość.

Kolejną fotografią jest portret 18-letniej panny Bronisławy Heggenberger, która wkrótce potem stała się panią Stachiewiczową (nr inw. MHK-Fs22102/IX)¹². Została ona ujęta w popiersiu, *en face*, z głową zwróconą w lewo. Dziewczyna ma pełną twarz i lekko wijące się włosy, z kokardą wpiętą z tyłu głowy. Ubrana jest w skromną ciemną suknię ze stójką, stosowną dla osoby niezamężnej, ozdobioną jedynie rzędem dość dużych, asymetrycznie naszytych guzików. Wiadomo, że Stachiewicz chętnie posługiwał się fotografiami przy tworzeniu portretów – dowodem jest namalowany przezeń portret olejny Bronisławy znajdujący się w zbiorach MHK (nr inw. MHK-6143/III), wzorowany na omawianej fotografii.

Zdjęcie to powstało w atelier Awita Szuberta, zaliczane do tuzów krakowskiej fotografii drugiej połowy XIX wieku. Szubert początkowo studiował malarstwo, ostatecznie jednak wybrał zawód fotografa i niezbędne umiejętności

zdoływał w Wiedniu, Warszawie i Wilnie. Pierwszy zakład otworzył w rodzinnym Oświęcimiu, zaś w 1867 roku przeniósł się do Krakowa. Tu zbudował atelier przy ulicy Krupniczej. Słynął jako znakomity portrecista, popularny w kręgach krakowskich artystów, literatów i uczonych. Należał również do grona pionierów fotografii pienińskiej i tatrzańskiej. Od 1883 roku prowadził filię zakładu mieszczącą się w szczawnickim Dworcu Gościńnym¹³.

Podobnie jak wcześniej omówione odbitki, portret Bronisławy Heggenbergerówny również został naklejony na firmową tekturkę zakładu fotograficznego, tym razem w formacie *carte de visite*¹⁴. Awers kartonika zdobi jedynie wąska czerwona obwódka i nazwisko autora umieszczone na dolnym marginesie (*Awit Szubert w Krakowie*), rewers zawiera bogatą litografię (nadruk w kolorze czerwonym z wizerunkami czterech medali zdobytych przez fotografa na wystawach w Wiedniu, Brukseli, Lwowie i Paryżu oraz jego nazwiskiem i adresem firmy), a także odręczne zapiski o portretowanej dziewczynie: „później żona malarza Piotra, lat 18, Bronisława Heggenberger”. Niepozorna fotografia nabiera wyjątkowego charakteru dzięki oryginalnej, metalowej ramce, w którą została oprawiona. Ramka ma nieregularny kształt, została ozdobiona wycięciami i ornamentem kwiatowym, utrzymana w stylistyce orientalnej.

Ostatnie zdjęcie to portret Piotra Stachiewicza (nr inw. MHK-Fs22103/IX) w okrągłej ramce z ozdobnym zwieńczeniem, w której fotografia została umieszczona na stałe¹⁵. Zdjęcie jest niewielkie, ma średnicę 9,5 cm. Brak firmowej tekturki powoduje, że autor zdjęcia pozostaje nieznanym, zaś wygląd portretowanego każe je datować na początek XX wieku. Stachiewicz został ujęty w półpostaci, trzy czwarte w prawo, z głową na wprost. Jego twarz okala broda i wąsy, na ustach błąka się lekki uśmiech. Mężczyzna ubrany jest w ciemną marynarkę i kamizelkę oraz białą koszulę z krawatem, a w ręku trzyma papierosa. Stoi wyprostowany, ale mimo to w jego pozie odnajdujemy pewną dozę nonszalanckiej. Jest to wizerunek człowieka u szczytu powodzenia,

¹² Pokaz nabytków..., s. 26.

¹³ Kudłacz Katarzyna: *Awit Szubert, krakowski fotograf drugiej połowy XIX wieku*. „Dagerotyp” 2009, nr 18, s. 5–79; *PSB: Szubert Awit Henryk*. Hasło oprac. Wiesław Siarzewski. T. 49. Warszawa–Kraków 2014, s. 151–153; Siarzewski Wiesław: *Awit Szubert. Historia fotografii tatrzańskiej*. Zakopane 2012.

¹⁴ Fotografia w formacie *carte de visite*, opatentowana we Francji w 1854 r., była wynalazkiem, który znacznie przyczynił się do rozpowszechnienia fotografii atelierowej. Nazwa pochodziła od formatu zbliżonego do wizytówki (6 × 9 cm). Twórca nowego rozwiązania technicznego, André Adolphe Eugène Disdéri, zaopatrzył kamerę w kilka obiektywów, co umożliwiło zarejestrowanie na jednym negatywie kilku różnych ujęć, a tym samym znacznie ułatwiło i przyspieszało pracę. Zob. Lechowicz Lech: *Historia fotografii*. Cz. 1. 1839–1939. Łódź 2012, s. 39–40.

¹⁵ Pokaz nabytków..., s. 27.

pełnego werwy, zadowolonego z życia, świadomego własnej wartości.

Warto zwrócić uwagę na pewien szczegół techniczny, czyli retusz widoczny na powierzchni tego zdjęcia (na twarzy, dłoni i wzdłuż prawego ramienia modela). Pod pojęciem retuszu rozumie się wszelkie ingerencje w obraz fotograficzny, zarówno negatywowy, jak i pozytywowy. Współcześnie kojarzy się on z obróbką cyfrową przy użyciu programów graficznych, natomiast na przełomie XIX i XX wieku był procesem manualnym, wymagającym odpowiednich umiejętności. Była to integralna część technologii fotograficznej, funkcjonująca od samego początku jej istnienia, służąca usunięciu niedoskonałości w celu podniesienia walorów technicznych i artystycznych fotografii¹⁶.

Omówione zdjęcia mają dużą wartość historyczną zarówno ze względu na przedstawione na nich osoby, jak i zakłady fotograficzne, w których zostały wykonane. Stanowią ciekawe przykłady atelierowych portretów indywidualnych i grupowych z przełomu XIX i XX wieku. Portrety Stachiewicza i jego najbliższych prezentują wysoki poziom techniczny, gdyż zostały wykonane przez znanych fotografów, którzy znakomicie opanowali swój warsztat, a także starannie skomponowane, zgodnie z ówczesną estetyką. Są dowodem, że w tym czasie często rezygnowano już z bogactwa rekwizytów i tła na rzecz głębszego wydobywania rysu psychologicznego portretowanych osób. W artykule tym omówiono szczegółowo nie tylko same odbitki, ale również tekturki reklamowe krakowskich atelier, podkreślając ich znaczenie dla atrybucji i datowania zdjęć. Miały one walory praktyczne i estetyczne. Stan zachowania fotografii nie budzi zastrzeżeń, zaś dodatkowy atut stanowią ozdobne ramki, w których te sentymentalne pamiątki doskonale się prezentują.

Bibliografia

- Bagińska Agnieszka: *Skąd widma w pracowni artysty? Próba interpretacji cyklu obrazów Piotra Stachiewicza*. „Quart” 2013, nr 1, s. 37–52
- Gajewski Kazimierz: Juliusz Mien – fotograf krakowski (1842–1895). W: *Polska fotografia artystyczna. IV Sympozjum historyczne*. Cz. 1. Red. Krystyna Łyczywek. Szczecin 1989, s. 8–16
- Harasym Zenon: *Stare fotografie. Poradnik kolekcjonera*. Warszawa 2005
- Kudłacz Katarzyna: *Awit Szubert, krakowski fotograf drugiej połowy XIX wieku*. „Dagerotyp” 2009, nr 18, s. 5–79
- Kudłacz Katarzyna, Miskowicz Marta: *Katalog winiet krakowskich zakładów fotograficznych*. Kraków 2008

Portret Piotra Stachiewicza, początek XX w., autor fotografii niezany, nr inw. MHK-22103/IX

- Lechowicz Lech: *Historia fotografii*. Cz. 1. 1839–1939. Łódź 2012
- Nekanda Trepka Józef: *Piotr Stachiewicz. Sylwetka*. Kraków 1912
- Piotr Stachiewicz [online]. [dostęp 20 lipca 2017]. Dostępny w internecie: <http://myvimu.com/exhibit/13508717-piotr-stachiewicz>
- Piotr Stachiewicz *zasnął spokojnie snem na wieki w dniu 14 b.m.* „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1938, nr 106, z 16 kwietnia, s. 10.
- Polski słownik biograficzny*:
- Mien Juliusz. Hasło oprac. Aleksander Żyga. T. 20. Wrocław 1975, s. 797–799
- Sebald Józef. Hasło oprac. Michał Grychowski. T. 36. Warszawa–Kraków 1996, s. 110–111
- Stachiewicz Piotr. Hasło oprac. Dorota Kudelska. T. 41. Warszawa–Kraków 2002, s. 305–308
- Szubert Awit Henryk. Hasło oprac. Wiesław Siarzewski. T. 49. Warszawa–Kraków 2014, s. 151–153
- Pokaz nabytków Muzeum Historycznego Miasta Krakowa 2016*. Kraków 2017
- Seweryn Anna: *Techniki i technologie retuszu fotograficznego*. „Notes Konserwatorski” 2015, nr 17, s. 55–79
- Siarzewski Wiesław: *Awit Szubert. Historia fotografii tatrzańskiej*. Zakopane 2012

¹⁶ Seweryn Anna: *Techniki i technologie retuszu fotograficznego*. „Notes Konserwatorski” 2015, nr 17, s. 55–79.